

גבולות היחידה: במדבר פרק ל"ב
נושא היחידה: בקשת בני גד ובני ראובן

מספר שיעורים לפי המתווה: 3

כתבה: נורית שלזינגר

כללי:

בני ישראל כבר קרובים לכניסה לארץ ישראל. והנה, ערב הכניסה, מופיעה בפרקנו בקשה מפתיעה של שבטי גד וראובן – הם מבקשים להתנחל בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן אל צדו המערבי. הבקשה גררה תגובה חריפה מאוד של משה. בסופו של דבר, נמצא פתרון, כפי שנראה במהלך לימוד הפרק.

פתיחה:

בכיתה מסוימת, לקראת הטיול השנתי, הכיתה התחלקה לקבוצות, כאשר כל קבוצה עמדה לקבל משימה של משהו שעליה להכין לקראת הטיול. המורה כתבה על הלוח את רשימת המשימות, ומיד אחת הקבוצות אמרה שהיא רוצה משימה מסוימת. משימה זו הייתה קלה ו"כיפית" יותר משאר המשימות. המורה אמרה, שהיא תוכל להיענות לבקשת הקבוצה בתנאים מסוימים.

באילו תנאים, לדעתכם, תיענה המורה לבקשה?
 לאחר שהתלמידים יעלו רעיונות, נאמר להם: בפרק שנלמד היום, נלמד על קבוצה שביקשה בקשה מסוימת. נראה האם נענו לבקשתה, ואם כן – באילו תנאים.

עיון בפסוקים:

חלק א' – הבקשה הראשונה

נפתח בקריאת פסוק א': ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה.

ארץ יעזר וארץ גלעד נמצאות בעבר הירדן המזרחי, באזורים שנכבשו מסיחון ועוג. אם זה אזור טוב למקנה, ולהם יש מקנה רב, מה הגיוני שירצו? – לקבל את האזור הזה לנחלה.

והם אכן ניגשים אל משה, אלעזר וראשי השבטים – הצוות שממונה על הנחלת הארץ – ומבקשים:

ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר. ג. עטרות ודיבן ועזר ונמרה וחסבון ואלעלה ושכם ונבו ובען. ד. הארץ אשר הפה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה

ה **ויאמרו** אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את-הירדן.

נפנה את תשומת לב התלמידים לכך שדיבורם מתחלק לשני חלקים, בלי שהייתה באמצע תגובה של הצד השני. "ויאמרו", ושוב "ויאמרו". נראה שבהתחלה הם אמרו רק את החלק הראשון, שבו לא מופיעה הבקשה בפירוש, אלא רק מצוינת העובדה שזה אזור מתאים למקנה ולהם יש מקנה. ורק לאחר שאין תגובה, הם מבקשים בפירוש את בקשתם.

נראה שבני גד ובני ראובן התביישו לבקש בפירוש את בקשתם, וקיוו שרמז יספיק בעניין. **נשאל את התלמידים: מדוע, לדעתכם, הם התביישו? מה בעייתך בבקשה שלהם? –** נשמע את הרעיונות שמעלים התלמידים, ואז ניגש לקרוא את תגובת משה, שממנה נבין את הבעייתיות בעניין.

ננחה את התלמידים לקרוא בשקט בעצמם את פסוקים ו'–ט"ו ולבדוק איזה חטא מזכיר משה בפסוקים אלה ולחשוב מדוע מזכיר כאן משה את החטא הזה. החטא הוא חטא המרגלים. והקשר הוא כזה: נראה שבני גד ובני ראובן חוטאים כאן בחטא דומה, של מאיסת הארץ – סירוב להיכנס אליה. עכשיו נקרא יחד את דברי משה: משה טוען שתי טענות כנגד שבטים אלה. מהי טענתו בפסוק ו', ומהי טענתו בפסוק ז'?

ו ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשובו פה??!! – **לא הוגן שלא תשתתפו עם כל העם בכיבוש הארץ!** (האחיכם – יש כאן ה' השאלה, וזו הזדמנות לחזור וללמד את התלמידים את משמעותה של ה' זו.)

ז וְלִמָּה תִּנְיָאוּן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרָא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה' – **אתם עלולים להשפיע על שאר העם, שלא ירצה גם הוא לעבור את הירדן.**

רש"י מסביר: ולמה תניאון – תסירו ותמניעו לבם מעבור, שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם.

אתם עלולים להניא את העם מן הרצון להיכנס לארץ ישראל. הם יחשבו שאתם פוחדים, ויפחדו גם הם. זה בדיוק מה שעשו המרגלים! ואת זה מתאר משה בפסוקים ח'–י"ג. נקרא זאת יחד.

ואז חוזר משה ומדבר על שבטי גד וראובן:

יד וְהִנֵּה קִמְתָּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תְּרַבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לִסְפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף ה' אֶל-
יִשְׂרָאֵל. טו כִּי תִשׁוּבֵן מֵאַחֲרָיו וְיִסַּף עוֹד לְהִנִּיחוֹ בְּמִדְבָּר וְשִׁחַתְתֶּם לְכָל הָעָם הַזֶּה.
נָשִׁים לֵב לְבִיטוּי הַקְּשָׁה בּו מִשְׁתַּמֵּשׁ מֹשֶׁה: "תְּרַבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים", וְלַחֲשֵׁשׁ שֶׁל מֹשֶׁה
שֶׁגִּזְרַת הַנְּדוּדִים בְּמִדְבַר תִּתְאַרֵךְ עוֹד בְּגִלְלָם: "וְיִסַּף עוֹד לְהִנִּיחוֹ בְּמִדְבַר".

מדוע משה מגיב בצורה כל כך קשה?
נראה שהטראומה של חטא המרגלים קשה מאוד, ומשה חושש מאוד מחזרה על חטא מסוג זה.

חלק ב' – הבקשה החוזרת

כיצד יגיבו בני גד ובני ראובן לתגובה הקשה של משה?
הם חשים צורך להסביר את עצמם. נקרא את תגובתם בפסוקים ט"ז-י"ט.

האם דבריהם נותנים מענה לטענות משה?

כיצד הם עונים על הטענה שלא הוגן שלא ישתתפו עם כולם במלחמה? –
וְאֶנְחֲנוּ נַחֲלֵץ חֲשִׁים לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם הִבִּיאֲנָם אֶל מְקוֹמָם – לֹא נִפְקִיר אֶת
אֲחֵינוּ. נְהִיָּה אִתְּם בְּמִלְחָמָה, וְאִם נִבּוֹא בְּמַהֲרָתָם ("חֹשִׁים" - כְּמוֹ חֵישׁ מְהֵרָה), וְנִהְיָה בְּרֹאשׁ
הַלּוּחָמִים (נַחֲלֵץ – חֲלוּצִים, לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – לְפָנַי כּוֹלָם).
כיצד הם עונים על הטענה שהם עלולים להפחיד את כולם? – בְּהַצְטַרְפוֹתָם לְמִלְחָמָה, הֵם
יֹכִיחוּ שֶׁהֵם אֵינָם מִפְחָדִים מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה וְאֵינָם מִתְחַמְקִים מִמֶּנָּה.
ובסוף דבריהם הם מדגישים: כִּי לֹא **נִנְחַל** אִתְּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְהִלָּאָה – רַק לֹא נִנְחַל בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן הַמְּעֵרָבִי, אֲךָ כֵּן נִעְבּוֹר וְנִילְחָם.

האם תשובתם תספק את משה?

נקרא את פסוקים כ"ד-כ"ז. נראה שמשה מקבל את דבריהם, אך מדגיש שאכן עליהם
לעמוד בהבטחתם כתנאי למילוי בקשתם. הוא מפרט את התנאי, ומציג במפורש את שני
צדדיו:

אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדְּבָר הַזֶּה...

וְאִם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן...

נשים לב שמשה עונה תשובה מפורטת. נשווה עכשיו את דברי בני גד ובני ראובן לדברי
משה.

נחלק לתלמידים את הטבלה הבאה, וננחה אותם להדגיש בכל שורה את ההבדלים בין
דברי השבטים לדברי משה:

דברי משה	דברי בני גד ובני ראובן
בְּנוּ לָכֶם עָרִים לְטַפְכֶם וּגְדַרְתֶּם לְצִנְאֲכֶם	גְּדַרְתֶּם צֶאֱן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפְנוּ
וְעָבַר לָכֶם כָּל חֲלוּץ	וְאִנְחֵנוּ נִחְלָץ חֲשִׁים
אִם תִּחְלְצוּ לִפְנֵי ה'	לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

ניתן לראות שמשה חזר על דבריהם תוך שינויים מסוימים. מה משמעות שינויים אלה? הצעה להסבר:

- החלפת הסדר בין המקנה והטף באה להעמיד אותם על סדר העדיפויות הנכון: קודם יש לדאוג לילדים, ורק אחר כך לרכוש. ניתן להביא בפני התלמידים את רש"י לפסוק ט"ז: "חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה: לא כן עשו העיקר עיקר והטפל טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם".
- הדגשתו של משה - "**כל** חלוץ" - באה להדגיש בפניהם, שהם אינם יכולים לצאת ידי חובה בשליחת נציגות קטנה מתוכם לכוח הלוחם, אלא שגם כל הלוחמים צריכים להשתתף.
- משה מדגיש, שהיציאה למלחמה אינה בשם בני ישראל, אלא בשמו של ה'. מלחמה זו אינה רק עניין ביטחוני, משימה צבאית, אלא מצווה מאת ה'. ומכוח מצווה זו, עליהם לבוא ולהילחם, עד הורישו את איביו – זו מלחמה באויבי ה', וכך יש לראות אותה.

נקרא עכשיו את תשובת בני גד ובני ראובן, ונבדוק האם הם קיבלו את ההדגשות של משה:

כֹּה וַיֹּאמֶר בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אָדָּנִי מִצְוָה. כֹּו טַפְנוּ נִשְׁיֵנוּ מִקְנֵנוּ וְכָל בְּהֵמַתְנוּ יִהְיוּ שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד. כִּז וְעֲבָדֶיךָ יַעֲבְרוּ: כָּל חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי ה' לְמִלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אָדָּנִי דָּבַר.

חלק ג' - ההתחייבות בפני מנהיגי העם וקבלת הנחלה

בני גד ובני ראובן מקבלים את הדברים, ועכשיו ניתן לסכם את התנאים: כח ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות לבני ישראל. כט ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן כל חלוץ

למלחמה לפני ה' ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחזה. ל ואם לא
יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתכם בארץ כנען

למי מודיע משה את התנאי, ומדוע להם? – לאלעזר, יהושע וראשי השבטים, כי הם
שינחילו לעם את הארץ שבעבר הירדן המערבי. משה כבר לא יהיה אז בחיים, והוא דואג
שהבאים אחריו יעשו זאת.
בני גד ובני ראובן מתחייבים שוב, ואז הם מקבלים נחלה, כפי שמפורט בפסוקים
האחרונים של הפרק.

נשים לב לפסוק ל"ג:

ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחן מלך
האמרי ואת ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב.
מה מפתיע בפסוק זה? – הופעתו של חצי שבט מנשה.
מתברר, שלמרות שרק בני גד ובני ראובן ביקשו את הנחלה, משה מצרף אליהם גם חלק
(לא ממש חצי, אלא חלק) משבט מנשה. מדוע?
הסברים שונים ניתנו לכך במפרשים¹. ניתן להציע, שמשה חשש ששהותם של שבטי גד
וראובן מעבר לירדן תנתק אותם מעם ישראל. כדי למנוע את הניתוק, נוסף להם חצי שבט
מנשה. כיצד זה יעזור במניעת הניתוק?

1. כוח התורה בשבטי גד וראובן היה חלש, ואילו בשבט מנשה הוא היה חזק. צירוף
חלק משבט מנשה, בא לחזק את לימוד התורה ושמירתה גם בעבר הירדן
המזרחי.
2. שבט מנשה היה אוהב ארץ ישראל במיוחד, כפי שראינו בבקשת בנות צלפחד
לנחלה (בפרק כ"ז). אפשר היה להניח ולקוות, ששבט מנשה ישאיר את כל שוכני
עבר הירדן המזרחי קשורים לארץ ישראל.
3. מכיוון שרק חלק משבט מנשה יתנחל בעבר הירדן, המזרחי ואילו שאר השבט
יתנחל בעבר הירדן המערבי, הרי יש להניח ששני חלקי השבט ירצו לשמור על
קשר אלה עם אלה, וירבו בביקורים הדדיים בין שני הצדדים, וכך יישמר הקשר
של שוכני עבר הירדן המזרחי עם שאר העם.
יתכן, שבני שבט מנשה לא כל כך רצו להתנחל בעבר הירדן המזרחי, ומשה שכנע
אותם לעשות כן בעזרת מתן שטח נחלה גדול מאוד.

¹ למורה: מומלץ להסתכל בהערות בפירוש דעת מקרא לפסוק ל"ג, שם מובאות הצעות שונות.

הצעות להמחשה:

- חשוב להראות לתלמידים מפה ובה שטחי הנחלות של שניים וחצי השבטים. ניתן להיעזר במפה שבאתר דעת:

<http://www.daat.ac.il/yehoshua/maps/01.htm>

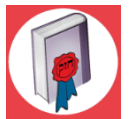
- ניתן לחלק את הכיתה לשתי קבוצות ולקרוא את הפרק בעזרת משחק תפקידים, שבו חצי כיתה קוראת את דברי משה וחצי כיתה קוראת את דברי שני השבטים (והמורה הוא הקריין, שקורא את דברי התורה עצמה).

מסרים והפנמה:

- **חיבת הארץ** – משה שם דגש על חיבת הארץ ועל הסכנה שבמאיסתה, וגם בני גד ובני ראובן מדגישים שחלילה אינם מואסים בארץ.
- **כל ישראל ערבים זה לזה** – הערבות ההדדית הנדרשת מחלקים שונים בעם. בני גד ובני ראובן אינם יכולים לדאוג רק לעצמם, אלא עליהם לשאת בעול עם אחיהם, וכך הם אכן מתחייבים לעשות.

סיכום:

בקשת בני גד ובני ראובן הפתיעה והחרידה את משה מאוד. רק לאחר שהתבררה כוונתם ולאחר התחייבות ברורה מצדם, נענה משה לבקשתם. את האחריות על מילוי ההבטחה, מפקיד משה בידי שניים וחצי השבטים ובידי מנהיגי העם שיהיו אחריו – יהושע, אלעזר וראשי השבטים.

הרחבות:

- "עטרות ודיבון וכו'" - פסוק ג' הוא פסוק מיוחד, משום שיש בו רק שמות מקומות, כך שה"תרגום" זהה למקור. אף על פי כן, אומרת הגמרא (מסכת ברכות, דף ח' ע"ב): "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו עטרות ודיבון". הדבר מלמד, כמובן, על העיקרון של חשיבות קריאת התרגום בקביעות. זוהי הזדמנות להציג בפני התלמידים את דמותו של אונקלוס ואת מפעלו הגדול – "תרגום אונקלוס" המודפס בחומשים רבים.
- "תנאי בני גד ובני ראובן" - הנוסח המפורט והמבורר שהציג משה רבנו בפני השבטים, נקרא: "תנאי כפול". כלומר: מפרטים את שני צדדי התנאי באופן מפורט – "אם... ואם לא...". "חז"ל למדו זאת להלכה כדגם להצגה נכונה של תנאי, במקומות שונים – "כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן – אינו תנאי".